

Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği

Kurtuluş MERDAN*

ÖZ

İktisadi büyüme, bir ülkenin ekonomik alandaki gelişmişlik düzeyini ortaya koyan temel göstergelerin başında gelmektedir. Literatürde iktisadi büyümenin gerçekleşmesi durumunda istihdamın da artacağı yönünde genel bir kanaat hakimdir. Fakat son yıllarda uygulamada bu düşüncenin tersi sonuçlar elde edildiği de gözlenmektedir. İktisatçılar arasında yoğun bir tartışma alanı bulan bu süreç, istihdam yaratmayan bir büyüme olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik büyümenin istihdam artışı yaratmadığı bu süreçte genel olarak işsizlik oranları da artış göstermektedir.

Bu çalışmada; istihdam, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan modeller açıklanmıştır. Bu amaçla Türkiye’de 1990-2022 dönemi için ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla “Johansen Eş Bütünleşme Testi”ne ve “Granger nedensellik Analizi”ne başvurulmuştur. Yapılan analiz neticesinde kısa dönemde ekonomik büyüme ile istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, uzun dönemde ise iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Analize dahil edilen diğer değişkenler arasında ise bir nedensellik bulgusuna ulaşılamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, İstihdam, İşsizlik
JEL Sınıflandırması: J64, O11, O40

The Relationship of Economic Growth, Unemployment and Employment: The Case of Turkey

ABSTRACT

Economic growth is one of the main indicators that reveal the level of economic development of a country. There is a general opinion in the literature that if economic growth occurs, employment will also increase. However, in recent years, it has been observed that the opposite of this idea has been obtained in practice. This process, which has found an area of intense debate among economists, is called growth that does not create employment. In this process, where economic growth does not create an increase in employment, unemployment rates increase in general.

In this study; Models revealing the relationship between employment, unemployment and economic growth are explained. For this purpose, "Johansen Co-Integration Test" and "Granger Causality Analysis" were applied to examine the relationship between economic growth, employment and unemployment for the period 1990-2022 in Turkey. As a result of the analysis, it has been determined that there is a positive relationship between economic growth and employment in the short run, and there is no relationship between the two variables in the long run. There was no causality finding among the other variables included in the analysis.

Key Words: Economic Growth, Employment, Unemployment
JEL Classification: J64, O11, O40

* Dr. Öğr. Üyesi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü.
kurtulus_m@hotmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0002-4513-0920

(Makale Gönderim Tarihi: 17.09.2023 / Yayına Kabul Tarihi: 12.11.2023)

Doi Number: 10.18657/yonveek.1361775

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Ülke ekonomilerinin başarı göstergeleri arasında ekonomik büyüme ve istihdam önemli yer tutmaktadır. Bu iki değişken gelişmiş ülkeler başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerle birlikte birçok ülkenin ekonomi politikalarının vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Ekonomik büyüme, herhangi bir ülkede herhangi bir zaman diliminde üretilen tüm mal ve hizmet miktarındaki artış anlamına gelirken; mal ve hizmet üretiminin bir neticesi olarak ortaya çıkan istihdam ise üretimi gerçekleştirebilmek için işgücü maliyetleri, kullanılan teknikler ve kapasite kullanım oranları gibi değişkenlerin dikkate alınmasını ifade etmektedir (Akyıldız, 2006). Ekonomik büyümenin istihdamı artırarak refah düzeyine katkı sağlaması; ülkelerin kalkınmışlık düzeyine, istihdam odaklı büyüme modellerinin uygulanmasına, sürdürülebilir ekonomi politikalarına bağlıdır (Çondur vd., 2016: 1066). Bu etkilerin geniş perspektifte yer alması ekonomik büyüme ile istihdam ilişkisini literatürde önemli kılmaktadır.

Bir ülkede ekonomik büyüme, tam istihdam düzeyinin altında kalan ve âtıl durumda bulunan iktisadi kaynakların daha verimli kullanılması ve eskiyen kaynakların yerine yenilerinin eklenmesiyle gerçekleşir (Kaynak, 2005). Ekonomistler arasında, ekonomik büyümenin istihdamı artıracığı yönünde kabul görmüş genel bir kanaat bulunmaktadır. Fakat son dönemlerde uygulamada bu düşüncenin aksine sonuçlar elde edilmekte, bazı ülkelerde bir taraftan büyüme artarken diğer taraftan istihdamın azalması dikkat çekmektedir. İstihdamsız büyüme olgusu olarak adlandırılan bu süreç, son yıllarda ekonomistlerin üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi haline gelmiştir. İstihdamsız büyümenin olduğu bu süreçte işsizlik oranları da genellikle artış göstermektedir (Murat ve Eser, 2013: 94).

Ülke ekonomilerinde ekonomik büyüme ve istihdamın yanında birlikte ele alınması gereken diğer önemli unsur da işsizliktir. Yapılacak değerlendirmelerde incelemenin sınırlı kalmaması için işsizlik değişkeninin de dikkate alınması gerekmektedir. İşgücü piyasalarındaki genel görünüm ekonomik büyümenin istihdamı artırdığı, işsizliği azaltacağı yönündedir. İstihdam yaratmayan büyüme sürecinde, ekonomik büyümeye paralel olarak işsizlik oranlarında da artış görülmektedir. Ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik arasında var olan bu bütünleşik ilişki, bu değişkenlerin birlikte incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu değişkenlerin yanında ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri için kişi başına GSYH değişkeni de diğer bir ölçüt ya da referans olarak kullanılabilir. Tüm bu nedenlerden dolayı bu çalışma; ekonomik büyüme, istihdam, işsizlik ve kişi başına GSYH kavramları üzerine ilişkilendirilerek hazırlanmıştır.

Türkiye’de ekonomik büyümenin seyrine bakıldığında, belirli dönemlerde önemli kırılganlıklar yaşanmış ve bunun sonucunda istikrarlı bir büyüme sağlanamamıştır. 24 Ocak 1980 kararları sonrasında Türkiye bankacılık ve finans krizine maruz kalmıştır. Daha sonra Kasım 2000 ile Şubat 2001 krizleri meydana gelmiş ve her kriz sonrasında ekonomik büyümede ciddi problemler yaşanmıştır. 2002 yılından sonra ekonomik büyümede yükselen bir büyüme trendi yakalanmış, bu durum 2009 küresel kriziyle sekteye uğramış, ardından ekonomide küçülme

yaşanmıştır. 2010 yılından itibaren ise ekonomi tekrar büyüme trendine girmiştir. İşsizlik oranında ise 1990'lardan itibaren önemli bir artışın yaşandığı ve bu durumun günümüze kadar artarak devam ettiği gözlenmiştir.

Tüm bu gelişmeler eşliğinde ekonomik büyüme, istihdam, işsizlik ve kişi başına GSYİH ilişkisini Türkiye ekseninde değerlendirmek amacıyla yapılan bu çalışmada; başlangıçta kavramsal olarak ekonomik büyüme, işsizlik, istihdam ve kişi başına GSYİH kavramları ele alınmıştır. Ardından seçilmiş literatür örneklerine yer verilmiştir. Devamında ekonomik büyüme, işsizlik istihdam ve kişi başına GSYİH oranları ekonometrik analize tabi tutulmuştur. Teorik olarak istihdam ile büyüme arasında pozitif, işsizlik ile negatif bir ilişkinin olduğu kabul edilse de, yapılan analiz sonucunda ekonomik büyüme ile istihdam değişkenleri arasında kısa dönemde pozitif bir ilişkinin olduğu, uzun dönemde ise her iki değişken arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Analize dahil edilen diğer değişkenler arasında ise herhangi bir nedensellik bulgusuna ulaşılamamıştır.

Geçmişte ortaya konulan çalışmalar göz önüne alındığında; Türkiye için istihdam, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi birlikte alacak şekilde ortaya koyan çalışmaların fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmayı benzerlerinden farklı kılan modele sadece istihdam, işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerini değil aynı zamanda kişi başına GSYİH değişkenini de dahil etmesidir. Bu çalışma ile literatürde ortaya çıkan bu boşluğu gidermek amaçlanmıştır.

I. KAVRAMSAL AÇIDAN İSTİHDAM, İŞSİZLİK, EKONOMİK BÜYÜME VE KİŞİ BAŞINA GSYH

İstihdam kavramı kullanım şekline göre farklı tanımlanmaktadır. İstihdamı dar ve geniş anlamda tanımlamak mümkündür. Dar açıdan istihdamda üretim faktörlerinden sadece emek faktörüne yer verilmektedir. Geniş anlamda istihdam ise üretime tüm üretim faktörleri dâhil edilmektedir (Orhan ve Erdoğan, 2008: 361). İstihdam kavramı daha çok emek faktörü için dar kapsamlı olarak kullanılmaktadır. İstihdam kavramı eksik, tam ve aşırı istihdam olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmaktadır. Eksik istihdam; üretim faktörlerinin tamamının kullanılmaması, bir kısmının âtil bırakılması şeklinde tanımlanmaktadır. Tam istihdam, üretim faktörlerinin tamamının üretimde kullanılmasını ya da boş kalan üretim faktörünün olmaması olarak ifade edilmektedir. Aşırı istihdam ise mevcut üretim faktörlerinin tamamının çalışmasına rağmen hala işgücüne ihtiyaç duyulması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2009: 142).

İşsizlik olgusu kavramsal tanımlamaya göre; çalışma çağındaki nüfusun, çalışmak istediğinde olup iş bulamayan, nedeni kendileri olmayan bir insan gücü kaybı olarak değerlendirilebilir (Ekin, 2003: 2; Gök, 2004: 34). İşsizlik; işgücünden üretim elde etmek amacıyla süregelen, tüm ekonomik önlemlere rağmen son dönemlerde etkisini artıran, ekonomik sisteminin dengesini bozan bireysel ve toplumsal bir gerçekliktir (Kumaş, 2001: 10; Alancıoğlu ve Utlu, 2012: 190). Literatürde işsizliğin türlerine göre birçok tasnif bulunmaktadır. İstihdama katılamama ve istihdamda kalamama nedenleri değişik şekillerde işsizlik türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin iradesi iradi ve gayri iradi işsizliği, teknolojik

gelişmelere ayak uyduramama teknolojik işsizliği, ekonomide yaşanan daralmalar konjonktürel işsizliği, mesleki yetersizlik ve coğrafi ulaşılmazlık yapısal işsizliği, yapılan işin döneminin sona ermesi mevsimsel işsizliği ortaya çıkarmaktadır. Açık işsizlik türlerinden sadece arızı işsizlik bireylerin kendi isteğine bağlıdır (Dinler, 2003: 451).

Ekonomik büyüme olgusu daha çok gelişmekte olan ülkelerde önem arz etmektedir. Nüfusun sürekli artmasına bağlı olarak insan ihtiyaçlarındaki artan gereksinim mevcut üretimin daha fazla artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bir ülkede belirli bir dönem içerisinde mal ve hizmet miktarının sürekli artış göstermesine ekonomik büyüme denilmektedir. Ekonomik büyüme aynı zamanda bir ülkede yaşayan bireylerin hayat standartlarını sürekli artırmanın tek yoludur. Bu bağlamda bütün ülkelerin makroekonomik hedeflerinden bir tanesi de ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektir (Ünsal, 2003: 15). Literatürde genel kanıyı ekonomik büyüme ile istihdam kapasitesinin artıracığı düşüncesi oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra büyüme ile işsizlik ilişkisi büyümenin niteliğine göre farklılık göstermektedir. Bu noktada büyümenin ne şekilde oluştuğu, emek yoğun mu sermaye yoğun mu büyümenin olduğu, iç pazara mı dış pazara mı yönelik olduğu, hangi sektörlerde karşılık bulduğu gibi etkenler bu ilişkiyi şekillendirmektedir (Yılmaz, 2005: 64-65; Alancıoğlu ve Utlu, 2012: 91).

Kişi başına düşen gelir olgusu ülkelerin refah seviyelerini gösteren önemli ölçütlerden biridir. Literatürde milli gelirin nüfusa bölünmesiyle hesaplanan basit bir aritmetik ortalamayı ifade etmektedir fakat ülke refahı için aritmetik ortalama tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Kişi başına milli gelirin artması ve gelir dağılımında çarpıklığın az olması, hem yoksulluğu azaltmakta hem de refah artışı sağlamaktadır (Aydın, 2022: 26).

II. SEÇİLMİŞ LİTERATÜR ÖRNEKLERİ

Yerli ve yabancı alan yazınında istihdam, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi test eden birçok çalışma bulunmaktadır. Ortaya konulan çalışmalarda kullanılan ekonomik yöntem ve ele alınan zaman dilimi değişiklik göstermektedir. Burada öncelikle Türkiye eksenli gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen sonuçlar özetlenmektedir:

Ele alınan ilk çalışmada Yılmaz (2005), işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü 1978-2004 dönemi verileri kapsamında ortaya koymuştur. Bu ilişkinin yönünü Granger nedensellik testi ve Son Tahmin Hata Kriteri (FPE) ile belirlemiştir. Çalışmanın sonunda elde edilen bulgular kapsamında işsizlik ile büyüme oranı arasında belirlenen dönemde karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olmadığı sadece işsizlik oranından büyüme oranına yönelik tek taraflı nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Uysal ve Alptekin (2009)'in ortaklaşa gerçekleştirdiği çalışmada, 1980-2007 dönemi esas alınmıştır. Çalışmada ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki teorik ilişki yıllık veriler esas alınarak VAR modeli aracılığıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında işsizlikten ekonomik büyümeye yönelik tek taraflı nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır.

Korkmaz ve Yılgör (2010), büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi Granger

nedensellik testine göre incelemiştir. Verilerin değerlendirilmesi 1997-2009 dönemi için çeyrek yıllık olarak yapılmıştır. Çalışmanın ekonomik büyümedeki bir artış beklentilere uygun şekilde istihdam oranını da artırmaktadır.

Muratoğlu (2011), istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini ele almıştır. Türkiye’de 2000-2011 döneminde istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelendiğinde, herhangi bir nedensellik ilişkisine ulaşılamamıştır.

Alancıoğlu ve Utku (2012) çalışmalarında ekonomik büyüme ile işsizlik oranları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi “Eş bütünleşme Testi”ne göre analiz etmişlerdir. Yıllık verilerin analizinde 1980-2020 dönemi baz alınmıştır. Çalışma sonunda işsizlik ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuca göre ekonomik büyüme, istihdamı istenilen düzeyde etkileyememektedir.

Kanca (2012), ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Granger eşbütünleşme testine göre ele almıştır. Türkiye ekonomisinde 1970-2010 dönemi için işsizlik ile büyüme oranı arasındaki ilişkinin yönü araştırılmıştır. Yapılan analiz neticesinde işsizlik ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Nedensellik ilişkinin yönü, büyüme oranından işsizlik oranına doğru gerçekleşmiştir.

Ertuğrul ve Uçak (2013) çalışmalarında istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için 2000-2012 dönemini esas almışlardır. Yapılan analiz neticesinde, küresel kriz sonrasındaki yüksek büyüme dönemlerinde, ekonomik büyümenin istihdamı artırdığı sonucuna varmışlardır.

Özdemir ve Yıldırım (2013)’ın ortaklaşa yaptıkları çalışmada, 2005-2013 döneminde istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda kısa dönemde ekonomik büyümeden istihdama doğru tek yönlü bir ilişki söz konusu iken, uzun dönemde herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Murat ve Eser (2013) yaptıkları çalışmada, 1970-2011 dönemi için istihdamsız büyüme olgusunu istihdam esnekliği ve eşiklerine göre ele almışlardır. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin yıllar itibarıyla istikrarsız olduğu gözlenmiştir. Yapılan değerlendirmede 1993, 2000, 2002, 2003 ve 2004 yıllarında istihdamsız büyüme tespit edilmiştir. İstihdamsız büyümenin en büyük nedeni olarak işgücü verimliğinde yaşanan artış gösterilmiştir.

Altuntepe ve Güner (2013) çalışmalarında, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için 1988-2011 dönemini esas almışlardır. Çalışma sonunda ekonomik büyüme ile istihdam arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Akbaş ve Şentürk (2014); enflasyon, büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ilişkileri Türkiye ekseninde ele almışlardır. Çalışmada 2005-2012 dönemi esas alınmıştır. Çalışmanın sonunda işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır.

Timur ve Doğan (2015) çalışmalarında, 1980-2014 dönemi için Türkiye’de büyüme oranı ile istihdam oranları arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Yıllık veriler

kullanılarak gerçekleştirilen analizde Granger nedensellik testine başvurulmuştur. Çalışma sonunda ekonomik büyüme ile istihdam arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

Turan (2015), ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini ele almıştır. Çalışmada Türkiye için 1962Q1-2014Q3 dönemi esas alınmıştır. Çalışmanın sonunda uzun dönemde büyüme ve işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiş ve Türkiye’de istihdamsız büyüme olgusunun varlığına işaret edilmiştir.

Köse (2016); ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Türkiye ekseninde ele almıştır. Bu kapsamda 2003-2014 dönemi esas alınmıştır. Çalışma sonunda enflasyon ile işsizlik arasında tek yönlü asimetric bir ilişkinin varlığına ulaşılmıştır. Aynı zamanda büyümeden işsizliğe doğru tek yönlü ve simetrik bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Çundur, Erol ve Göckli (2016) çalışmalarında, 2000-2015 döneminde Türkiye ekonomisi için ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Değişkenler arasında çift yönlü ilişkinin kısa dönemde görüldüğü, uzun dönemde ise istihdam oranından büyüme oranına doğru yönelen bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Durmuş ve Akbulut (2017), yaptıkları çalışmada ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkiyi Türkiye ekseninde ele almışlardır. Bu kapsamda 1980-2016 dönemi için Bayer ve Hanck eş bütünleşme analizi ve Toda-Yamamoto nedensellik analizi yapılmıştır. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin belirlenmesi için elde edilen sonuçlardan, büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında uzun dönemli bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Aksu (2017) çalışmasında, 1960-2009 dönemi için Türkiye’de büyüme ile istihdam arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışma sonunda ekonomik büyüme ile istihdam arasında kısa dönemli bir ilişkinin olmadığı sonucu elde edilmekle birlikte, istihdamın büyüme etkisinin uzun dönemli olduğu tespit edilmiştir.

Akcan (2018), 2000-2017 döneminde ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi kapsamında ele almıştır. Çalışmada çeyreklik veriler kullanılmış ve bu veriler Granger nedensellik analizine tabi tutulmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile işsizlik değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre; 2000-2017 dönemi içerisinde istihdamsız büyümenin Türkiye’de geçerliliği reddedilmiştir.

Altınöz (2019), Türkiye’de 2005-2018 dönemi için istihdam ve ekonomik büyüme ilişkisini ele almıştır. Çalışmada ARDL yaklaşımı ve Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, istihdamdan büyümeye yönelik bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilemezken, büyümeden istihdama doğru negatif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Ulga (2022) çalışmasında, Türkiye’de ekonomik büyümenin yapısını ve istihdam etkilerini ortaya koymuştur. 2000-2021 dönemini esas aldığı çalışmada Türkiye ekonomisi için istihdam esnekliğini hesaplayarak ekonomik büyümenin istihdam etkisini, istihdam esnekliği yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Çalışma

sonucunda elde edilen bulgular 2000, 2002, 2003, 2004, 2019 ve 2020 yıllarında Türkiye ekonomisinde istihdamsız büyümenin yaşandığına işaret etmektedir.

Yerli alan yazınının ardından yabancı alan yazınında da ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkiyi test eden birçok çalışma bulunmaktadır. Burada yabancı çalışmalardan elde edilen sonuçlar özetlenmektedir:

Walterkirshen (1999), ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizine göre ortaya koymuştur. Avrupa Birliği ülkelerini örnek aldığı çalışmasında 1988-1998 yıllarını analize tabi tutmuştur. Çalışmanın sonunda büyüme ile istihdam arasında güçlü ve pozitif bir ilişki, büyüme ile işsizlik arasında ter yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya konulmaktadır. Elde edilen bu bulgular Okun Yasası'nı destekler niteliktedir.

Momete (2007), ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi Romanya ekseninde ele almıştır. 1997-2005 dönemini esas aldığı çalışmada büyüme ile istihdam arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Büyüme oranı arttıkça istihdamda azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Noor, Mohamed ve Ghanı (2007) çalışmalarında, işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisini Okun kanunu kapsamında incelemişlerdir. 1970-2004 dönemini nedensellik ilişkisi kapsamında Malezya ekseninde ele almışlardır. Çalışma sonunda işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır.

Sodipe ve Ogunrinola (2011), ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisini Nijerya ekseninde incelemişlerdir. Araştırma sonucunda büyüme ve istihdam ilişkisine düzey yönünden bakıldığında pozitif bir ilişki, artış oranı yönünden bakıldığında ise istihdam artışı ve büyüme oranı arasında negatif bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Kreishan (2011), büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Ürdün ekseninde ele almıştır. Çalışmasında 1970-2008 dönemini eş bütünleşme kapsamında incelemiştir. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyüme ile işsizlik arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir.

Leshoro (2013), ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi Afrika ekseninde ele almıştır. 2000-2012 döneminde ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisini incelediği çalışmasında, büyümeden istihdama yönelik tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını tespit etmiştir.

Funlayo (2013), ekonomik büyümenin istihdamda artışına neden olup olmadığını Nijerya ekseninde araştırmıştır. Ekonomik büyüme ile istihdam arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Fakat iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgular kapsamında ekonomik büyümenin istihdam artışını desteklemediği kabul edilmiştir.

Temitope ve Leshore (2013), ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi Güney Afrika ekseninde ele almışlardır. 2000-2012 dönemini esas aldıkları çalışmalarında Toda- Yamamoto nedensellik analizi tekniğini kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre istihdamdan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkinin varlığına ulaşılmış ve istihdamsız büyümenin geçerliliği kabul edilmiştir.

Biyase ve Bonga-Bonga (2015), ekonomik büyüme ile istihdam ilişkisini

Güney Afrika örneği üzerinden ele almışlardır. Çalışmada 1970-2008 yılları arası yıllık veriler kullanılmış ve veriler Yapısal VAR (SVAR) analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın ana amacını, istihdamın ekonomik büyümeye etkisini 2008 küresel kriz öncesinde ele almak oluşturmaktadır. Çalışma sonunda elde edilen bulgular, ekonomik büyüme ile istihdam arasında zayıf ya da nötr bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Güney Afrika’da istihdamsız büyümenin geçerliliği kabul edilmiştir.

Meyer (2017), ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisinin nasıl gerçekleştiğini Güney Afrika ekseninde incelemiştir. Çalışmada 2002-2016 yılları arasındaki çeyrek dönemlik veriler kullanılmış ve bu veriler Granger nedensellik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonunda ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkilerinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yerrabati (2021), istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi serbest meslek sahipleri açısından ele almıştır. Çalışmasında seksen üç adet gelişmekte olan ülkeye ait 2002-2015 dönemini kapsayan veriler kullanılmış ve veriler dinamik panel veri analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonunda, serbest meslek çalışanlarının sayısının artmasının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bir ülkede ekonomik büyüme yaşanmış olmasına rağmen, bunun istihdam oranlarına hiç yansımaması ya da düşük oranlarda yansımaları istihdamsız büyüme veya istihdam yaratmayan büyüme olarak ifade edilmektedir. Literatürde ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkiyi açıklayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda uygulanan yöntem, döneme ve ülkelere bağlı olarak farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı çalışmalarda ekonomik büyüme ile istihdam arasında ya da ekonomik büyüme ile işsizlik arasında çift yönlü, bazılarında tek yönlü bir ilişkinin olduğu ya da herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı ortaya konulmuştur. Yine söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin ekonomilerin genişleme, duraklama ve daralma dönemlerinde de farklılıklar gösterdiğine yönelik çalışmalara da literatürde yer verilmektedir.

III. TÜRKİYE’DE 1990-2022 YILLARI ARASINDAKİ EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE İSTİHDAM DURUMU

Bir ülke ekonomisinde yaşanan yüksek oranlı büyümenin gerekli/yeterli oranda istihdam artışı yaratmaması ya da tam aksine işsizliği artırması literatürde “istihdamsız büyüme” olarak adlandırılmaktadır. İstihdamsız büyüme koşulları nedeniyle ekonomik büyümedeki artışa paralel olarak işsizlik oranları da artış göstermektedir (Yazıcı, 2018: 2).

Türkiye; 1980 öncesi dönemde ekonomik büyüme ile orantılı bir şekilde istihdam artışı ortaya koyarken, 1980 sonrası dönemde uygulanan politikalar neticesinde büyüme ve istihdam ilişkisinin pozitif varlığının ortadan kalktığı gözlenmektedir. Bu durumun ortaya çıkışında üretimin iç pazara göre değil dış pazara göre şekillenmesinin önemli etkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda iç pazarın aksatılması sürecinde maliyetlerin azaltılması uğruna daha az emek gücüyle daha fazla üretim yapılması gündeme gelmiştir. Böyle bir politikanın uygulamaya

konulması yatırımları kısıtlamış ve daha fazla emek gücü elde edilerek üretimin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır (Kara ve Duruel, 2005: 375-376).

Türkiye ekonomisi; 1990'lı yıllarda yüksek enflasyonun, kamu açıklarının ve yüksek kamu borç yükünün olduğu bir ortamda büyümeye çalışmıştır. Bu dönemde hem büyüme hem de yüksek enflasyon birlikte gerçekleşmiş, ülke uzun süre yüksek enflasyon ve ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönem içerisinde cari işlemler açığının sürekli artması, finansal kurumlara olan güvenin azalması, risk ve belirsizliklerin artması sonucunda sermaye çıkışları yaşanmıştır. Bu durum ülkeyi 1994 ve 1998 yıllarında finansal krize sürüklemiştir (Ulga, 2022: 86). Bu dönemde enflasyon oranı %70'lere, bileşik faiz oranı %106'lara kadar ulaşmış ve bütçe açıklarıyla beraber borçlanma maliyeti de artmıştır. Enflasyonla mücadelede 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması ile uygulamaya konulan program 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleriyle sekteye uğramıştır. 2001 krizinin ardından Türkiye'de birçok firma kapanmış ya da üretimde kısıtlama yoluna gidilmiştir. Türkiye 2001 Şubat krizinden sonra döviz kurlarını dalgalanmaya bırakmış, esnek döviz kuru sistemine geçerek faizleri denetim altına almaya çalışmıştır (Condur vd., 2016: 1070). Finansal sektörde ortaya çıkan kriz sonrasında uygulamaya konulan reformlar ve ekonomik istikrar politikalarıyla 2002-2008 dönemlerinde Türkiye devamlı büyürken, büyümedeki artış carı açıklarıyla birlikte gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan bu büyüme ortamı işsizliğin azaltılmasına çare olamamış, istihdam yaratmayan büyüme sorununun Türkiye'de geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmuştur (Barışık vd., 2010: 89).

2002-2008 yılları arasında büyüme oranları yüksek olmakla birlikte 2005 yılından itibaren azalma eğilimine girmiştir. 2007 yılında ABD'de başlayan ve hızla yayılan 2008 krizinin etkisiyle birlikte ekonomi giderek küçülmüş ve negatif bir büyüme oranı (%-4,8) ortaya çıkmıştır (Condur vd., 2016: 1070). Türkiye'nin 2008/2009 krizi sonrasındaki performansı da dünya ekonomisi ile orantılı bir şekilde gelişmiştir. Büyüme oranındaki düşüş dünya ülkelerine göre daha fazla olmuş, yabancı kaynaklarda azalış ve dış borçlardaki artış ile daha olumsuz bir durum sergilenmiştir (Göçen, 2017: 69). 2008 küresel krize karşı Türkiye iç ve dış talebi canlandırmaya, sermaye girişlerini artırmaya ve iç kredi kanallarını açmaya yönelik birtakım tedbirler almıştır. İstidama yönelik ise kısa vadeli istihdam yaratan programlar, işgücü esnekliğine yönelik aktif işgücü politikalarının yaygınlaştırılması, hayat boyu öğrenme stratejilerinin uygulanması ve esnekçalışma modellerinin teşvik edilmesi gibi önlemler uygulamaya konulmuştur (Erol ve Özdemir, 2012: 53).

2010 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisi güçlü bir performansla başlangıç yapmış ve 2010 yılının sonunda ekonomik büyüme %9,2 oranında bir artış göstermiştir. Türkiye ekonomisinin yakaladığı bu büyüme oranı 2011'de de devam etmiş ve Türkiye Çin'den sonra en fazla büyüyen ülke olmuştur. Fakat 2013 yılında Gezi Parkı olaylarının başlamasıyla bu olumlu gelişmeler kesintiye uğramış, kurlardaki artışla birlikte ekonomik büyüme %2 seviyesine gerilemiş, işsizlik oranları %9,2'lere ulaşmıştır. Türkiye ekonomisinde gerileme süreci devam ederken 2016 yılında FETÖ'nün darbe girişimi ile kırılğan olan ekonomik yapısı

iyice zayıflamıştır. 2018 yılında ise ABD ile yaşanan siyasi gerginlik kur fiyatlarına yansımış, bazı şirketler konkordato ilan etmiş, işsizlik rakamları son 15 yılın en yüksek değerine ulaşmıştır (Ulga, 2022: 94). 2019 yılının sonunda ortaya çıkan Covid-19 pandemisi 2020 Mart ayında Türkiye’de etkisini göstermeye başlamış ve bu durum Türkiye ekonomisini derinden etkilenmiştir. Bu süreçte birçok firma üretimi durdurmak zorunda kalmış ve buna bağlı olarak da üretim azalmıştır. Ortaya çıkan bu gelişmeler hem arz hem de talep yönünden ülke ekonomisini etkilenmiştir. Pandemi sürecinden önce zayıf ve kırılgan olan Türkiye ekonomisi bu süreci ekonomik olarak zor atlattığı ve diğer ülkelere göre bu süreçten daha fazla etkilenmiştir.

Türkiye’nin ekonomik büyüme, işsizlik ve istihdamına yönelik sayısal bulgular Tablo 1’de özetlenmektedir. Ekonomik büyüme oranları kriz dönemleri hariç sürekli artış eğilimindedir. Yıllar itibariyle geçmişten günümüze kadar istihdam oranında sürekli bir azalma meydana gelmiştir. İşsizlik oranlarında ise sürekli bir artış görülmektedir. 1990 yılında %8 olan işsizlik oranı 2022 yılına gelindiğinde %10,4’e çıkmıştır. İşsizlik oranları 2015 yılından itibaren çift rakamlara ulaşmıştır. Kişi başına GSYH değerlerinde ise 1990 yılından günümüze kadar artış görülmekle birlikte bu artış kriz dönemlerinde yerini azalışa bırakmıştır. 1990 yılında 2687\$ olan kişi başına GSYH değeri, 2022 yılında 10655\$ olmuştur. Kişi başına GSYH değerlerindeki artış ya da azalış ekonomik büyüme oranına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye’de Büyüme, İstihdam İşsizlik ve Kişi Başına GSYH Oranları (1990-2022)

Yıllar	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	GSYH Büyüme	KBGSYH (\$)
1990	56,6	8	9,3	2687
1991	57,0	8,2	0,9	2666
1992	56,0	8,5	6	2766
1993	52,1	8,9	8	3093
1994	54,6	8,5	-5,5	2192
1995	54,1	7,6	7,2	2292
1996	53,7	6,6	7,0	3005
1997	52,6	6,8	7,5	3110
1998	52,8	6,9	3,1	3247
1999	52,7	7,7	-3,4	2878
2000	49,9	6,5	6,8	4238
2001	49,8	8,4	-5,7	3083
2002	49,6	10,3	6,2	3608
2003	48,3	10,5	5,3	4739
2004	48,7	10,8	9,4	4338
2005	48,3	10,6	8,4	5029
2006	48,0	10,2	6,9	7500
2007	46,9	10,3	4,7	9632
2008	46,9	11,0	0,7	7839
2009	47,9	14,0	-4,8	8456
2010	48,8	11,9	9,2	10079
2011	43,8	9,8	8,8	10444
2012	44,9	9,2	2,8	10504

2013	45,1	9,7	4,0	10822
2014	45,7	9,9	2,9	10404
2015	45,4	10,3	4,0	11014
2016	46,3	10,9	3,2	10833
2017	47,1	10,9	7,4	10602
2018	47,4	11,0	2,8	9693
2019	44,7	13,7	0,8	9213
2020	42,8	13,2	1,8	8597
2021	46,0	11,3	11	9592
2022	47,5	10,4	5,7	10655

Kaynak: World Bank, Data Bank, 2022.

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlere ve dalgalanmalara neden olan ana etkenler genel olarak enflasyon, gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler, kişi başına düşen gelirin az olmasından kaynaklanan sorunlardır. Ülkenin başlı başına en büyük problemi enflasyondur. Mal ve hizmetlere olan talebin sürekli artması ve üretimin bu talebi karşılayamaması durumunda fiyatlarda sürekli artma meydana gelmektedir. Bu durum satın alma gücü paritesini de düşürmektedir. Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra enflasyon; verimliliğin azalmasına, gelir dağılımının bozulmasına ve paranın değerinin düşmesine neden olmuştur. Bu şekilde ortaya çıkan yüksek enflasyon ve bunun neden olduğu olumsuz yapı Türkiye’de kronik hale gelmiştir. Yüksek enflasyonun nedeni olarak üretim faktörlerinin verimli kullanılmaması gösterilmektedir. Yüksek ve istikrarsız enflasyonun neden olduğu belirsizlikler, dış ülkelere karşı rekabet gücünü azaltarak dış ticaret dengesini bozmaktadır. Bu durum uzun vadeli doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girmesine engel olmaktadır. Enflasyonun neden olduğu belirsizlik ve yüksek maliyetler, ekonomik birimlerin piyasada ortaya çıkabilecek değişiklikleri ve yaşanabilecek olumsuzlukları tam olarak kavrayamamasına neden olmaktadır. Bu sonuçlar ekonomide yüksek faiz oranı ve düşük yatırım düzeyi şeklinde kendini göstermektedir. Bu durumda karar vericiler tasarruflarını uzun vadeli üretken yatırımlar yerine, üretken olmayan kısa vadeli yatırımlara yöneltmektedir (Artan, 2008: 114).

Türkiye ekonomisinin büyümesinin ve gelişmesinin önündeki engellerden bir tanesini de yönetim hataları oluşturmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’yi de ekonomik ve toplumsal açıdan olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de kaynakların etkili ve verimli şekilde kullanılmamasının nedeni olarak siyasi istikrarsızlık gösterilmektedir. Türkiye’nin siyasi istikrarsızlığında erken seçimler, koalisyonlu hükümetler, mecliste yaşanan kutuplaşma ve seçmenlerin kararsız yapısı önemli etken olmaktadır. Siyasi istikrarsızlık toplumsal güveni sarsmakta ve bu durum hükümet politikalarının etkinliğini azaltmaktadır (Karagül, 2003). Uygulanan yanlış politikalar, kaynakların etkin kullanılmaması ve üretime yeterince destek verilmemesi gibi etkenler ekonomik büyümeyi beklenenin altında bırakmıştır. Bu noktada Türkiye ekonomik büyüme ve iktisadi kalkınma hızını artırabilmek için ilk olarak, beşerî sermayeye ya da eğitime daha fazla önem vermelidir. Diplomalı işsizliğin azalması için eğitim politikaları yeniden düzenlenmeli, mezun sayısının

fazla olduğu alanlarda ve işgücüne ihtiyaç duyulmayan yüksek öğretim bölümlerinde ihtiyaca göre kontenjan belirlenmeli, böylece yüksek öğretim mezunlarının işsiz kalmalarının önüne geçilmelidir. Ayrıca istihdamın ihtiyaç duyulan alanlara kaydırılması ve kaynakların etkin kullanılması sağlanmalıdır. İkinci olarak, iktisat politikalarında etkinlik sağlanmalıdır. Bu durum bütçe açıklarından ve yüksek enflasyondan kurtulmakla mümkündür. Özellikle 2001 yılından sonra uygulamaya konulan maliye politikaları ile enflasyon ve bütçe açıkları kontrol altına alınmış, bu durum ekonomik büyümenin hızlanmasını sağlamıştır.

Ekonomik büyümenin uzun döneme yayılabilmesi için emeğin ucuz olduğu sanayiden, ileri teknolojinin kullanıldığı uzun vadeli sanayileşmeye geçilmesi gerekmektedir. Üçüncü olarak, karar vericiler ekonomik belirsizliği azaltarak, verimliliğin ve niteliğin yüksek olduğu iktisadi yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamalıdır. Ekonomik belirsizliğin azalması ile teknolojiye paralel olarak yatırımların artması özendirileceğinden iktisadi büyüme de büyük bir ivme yakalayacaktır (Pamuk, 2007: 40-43).

IV. EKONOMETRİK ANALİZ

A. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde Eviews paket programından yararlanılmıştır. Bu çalışmada; Türkiye’de 1990-2022 dönemi için istihdam, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan modeller açıklanmıştır. Bu değişkenler ile ilgili veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Verilerin analizinde “Johansen Eş Bütünleşme Testi”ne ve “Granger nedensellik Testi”ne başvurulmuştur. Nedensellik analizi öncesi verilerin durağanlık düzeyleri Augmented Dickey-Fuller (ADF) ile test edilmiştir. Birim kök içeren serilerin birinci dereceden farkları alınmıştır. Ardından eş-bütünleşme (Johansen) analizinde uygun gecikme uzunluğunun bulunabilmesi için VAR modeli kurulmuştur. İkinci aşamada zaman serileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı Johansen (1988) eşbütünleşme testi ile sınanmıştır. Eş bütünleşme tespit edildiğinden eşbütünleşmenin varlığına dayalı VAR modelinin yapısal anlamda bir sorun içerip içermediğini tespit edebilmek üzere modele ait otokorelasyon (LM test) ve varyans homojenliği/heterojenliği (White heteroskedasticity) testleri yapılmıştır. Kısa ve uzun dönemli ilişkiler için VAR Granger nedensellik ve blok dışsallık Wald testi ve hata düzeltme (modeli kapsamında VECM) model testi uygulanmıştır.

V. BULGULAR

A. Değişkenlerin İncelenmesi

Tablo 2’de araştırmaya dahil edilen değişkenlerin 1990-2022 yılları arasındaki seyri ve normal dağılım durumlarına yer verilmiştir. Jarque-Bera normal dağılımdan ayrılmayı ölçmek için kullanılan asimptotik olarak iki serbestlik dereceli ki-kare dağılımına sahip uyum iyiliği ölçüsü olup basıklık ve çarpıklık ölçümlerinin dönüşümünden elde edilmektedir. Test istatistiğinde yokluk hipotezi “seride çarpıklık ve aşırı basıklığın sıfır” olduğu yönündedir. Test istatistiği anlamlı olduğunda ($p < 0,05$) normal dağılım olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Modelde Yer Alan Değişkenlerin Görünümü (1990-2022)

	EMPRATE	UNEMPR	GDPR	GDPPC
1990	56,6	8	9,3	2687
1991	57,0	8,2	0,9	2666
1992	56,0	8,5	6	2766
1993	52,1	8,9	8	3093
1994	54,6	8,5	-5,5	2192
1995	54,1	7,6	7,2	2292
1996	53,7	6,6	7,0	3005
1997	52,6	6,8	7,5	3110
1998	52,8	6,9	3,1	3247
1999	52,7	7,7	-3,4	2878
2000	49,9	6,5	6,8	4238
2001	49,8	8,4	-5,7	3083
2002	49,6	10,3	6,2	3608
2003	48,3	10,5	5,3	4739
2004	48,7	10,8	9,4	4338
2005	48,3	10,6	8,4	5029
2006	48,0	10,2	6,9	7500
2007	46,9	10,3	4,7	9632
2008	46,9	11,0	0,7	7839
2009	47,9	14,0	-4,8	8456
2010	48,8	11,9	9,2	10079
2011	43,8	9,8	8,8	10444
2012	44,9	9,2	2,8	10504
2013	45,1	9,7	4,0	10822
2014	45,7	9,9	2,9	10404
2015	45,4	10,3	4,0	11014
2016	46,3	10,9	3,2	10833
2017	47,1	10,9	7,4	10602
2018	47,4	11	2,8	9693
2019	44,7	13,7	0,8	9213
2020	42,8	13,2	1,8	8597
2021	46,0	11,3	11	9592
2022	47,5	10,4	5,7	10655
J- B(p)	1,772(0,412)	0,723(0,696)	4,026(0,133)	4,043(0,132)

Açıklamalar: EMPRATE: İstihdam oranı UNEMPR: İşsizlik oranı GDPR: GSYİH değişim
GDPPC: Kişi başına GSYİH J-B: Jarque-Bera

Modelde yer alan değişkenler genel olarak incelendiğinde 2022 istihdam oranı ve büyümenin 1990 yılına göre daha düşük olduğu, 2022 işsizlik ve kişi başına GSYİH değerlerinin 1990 yılına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

B. Serilerin Durağanlığının İncelenmesi

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının test edilebilmesi için değişkenlerin hepsinin I(1) veya aynı dereceden bütünleşik olmaları gerekmektedir. Veri analizinde doğal logaritması alınan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin durağanlığını test etmek amacıyla serilere Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. Sabit terimli ve sabit terim ile trendli modeller için gerçekleştirilen birim kök testinde maksimum gecikme uzunluğunda SIC (Schwarz Info Criterion) bilgi kriteri dikkate alınmıştır. Tablo 3'te birim kök testi

sonuçlarına yer verilmiştir.

H0: Seri durağan değildir (birim kök vardır).

H1: Seri durağandır (birim kök yoktur).

Tablo 3: Serilerin Durağanlık Yönünden İncelenmesi

Seri	Kod	Sabit Terimli		Sabit Terimli ve Trendli	
		Düzeyinde t (p)	1. fark t (p)	Düzeyinde t (p)	1. fark t (p)
İstihdam Oranı	LNEMP	-1,990(0,289)	-5,619(0,000)	-	-
İşsizlik Oranı	LNUNEMP	-1,712(0,415)	-4,752(0,001)	2,281(0,431)	-4,675(0,004)
GSYİH Değişim	LNGDP	-6,373(0,000)	-9,596(0,000)	6,297(0,000)	-9,412(0,000)
Kişi başına GSYİH	LNGDPPC	-0,952(0,759)	-6,619(0,000)	1,978(0,591)	-5,233(0,000)

Açıklamalar: t: Augmented Dickey-Fuller (ADF) t-Statistic

Tablo 3'teki birim kök testi sonuçlarına göre LNEMP, LNUNEMP ve LNGDPPC değişkenlerinin düzeyinde durağan olmadıkları buna karşın değişkenlerin tamamının birinci farkları alındığında durağan oldukları tespit edilmiştir. Değişkenlerin aynı dereceden bütünleşik olması gerektiğinden analizlerde birinci dereceden farkları kullanılmıştır.

C. Eş-Bütünleşme Analizi ve Model Test Sonuçları

Değişkenler arasındaki eş-bütünleşme analizinde uygun gecikme uzunluğunun tespiti için VAR modeli oluşturulmuştur. VAR modelinin kullanıldığı ekonometrik çalışmalarda değişkenler ya da büyüklükler eş zamanlı olarak incelenmekte, biçimsel açıdan içsel ve dışsal değişken ayırımına gidilmemektedir. Ayrıca iktisadi teoriden kaynaklanabilecek sınırlamaların, varsayımların model tanımını bozmasına izin verilmemektedir. Bu durumda model değişkenler arasındaki ilişki doğru kurulmaktadır (Bahar, 2006). Tablo 4'te bilgi kriterlerine göre uygun gecikme uzunlukları yer almaktadır.

Tablo 4. Bilgi Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunluğu Seçimi

Lag	AIC	SC	HQ
0	2,365	2,552	2,424
1	-0,817*	0,116*	-0,518*
2	-0,409	1,272	0,128
3	-0,096	2,332	0,680

Açıklamalar: AIC: Akaike bilgi kriteri SC: Schwarz bilgi kriteri HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Tablo 4'e göre Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan-Quinn (HQ) kriterlerinin en düşük değer aldığı gecikmenin birinci gecikme olduğu tespit edilmiştir. Buna göre eş-bütünleşme analizinde serilerin birinci gecikmelerinden yararlanılacaktır. Eşbütünleşme analizinde trace ve max-eigen istatistikleri sabit terimli, trendli ve trendsiz modellerin her ikisinde de üçer adet eşbütünleşme eşitliği bulunduğunu göstermektedir. Bu kriterler doğrultusunda en uygun model eşbütünleşme vektöründe uzun dönemde sabit ve trendin var olduğu, kısa dönemde ise sadece sabit terimin yer aldığı modeldir. Tablo 5'te Johansen eşbütünleşme test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5. Eş-Bütünleşme Analizi Sonuçları

Hipotezler	Özdeğer	Trace		Max-Eigen	
		Test İstatistiği (p)	Kritik Değer	Test İstatistiği (p)	Kritik Değer
Yok*	0,523	50,439(0,028)	47,856	22,976(0,174)	27,584
En fazla 1	0,446	27,463(0,091)	29,797	18,362(0,116)	21,131
En fazla 2	0,201	9,101(0,356)	15,494	6,959(14,264)	3,841

*Eşbütünleşme yoktur hipotezinin reddedildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 5'teki Trace istatistiğine göre "eş bütünleşme yoktur" hipotezi reddedilmiş ancak Max-Eigen istatistiğine göre eş bütünleşme yoktur hipotezi reddedilmemiştir. Diğer bir ifadeyle Trace istatistiği değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu (uzun dönemli birlikte hareket ettiklerini), Max-Eigen istatistiği ise değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olmadığını göstermektedir.

Eşbütünleşme testinde Trace istatistiği eşbütünleşme olduğunu, Max-Eigen istatistiği ise eşbütünleşme olmadığını gösterdiğinden kısa dönemli ilişkiler için VAR Granger nedensellik ve blok dışsallık Wald testi gerçekleştirilmiştir. Serilerin birinci dereceden farkları alınarak durağanlaştırılmaları sırasında uzun dönemli bilgilerde kayıp oluşmuştur. Bu kayıpların oluşturduğu dengesizlikleri ortadan kaldırmak için hata düzeltme modelleri (VECM) uygulanır. Hata düzeltme modellerinde regresyon serisinin hata terimleri oluşturulur ve elde edilen hata terimlerinin bir gecikmeli hali modele eklenir. Her iki modelde kullanılan değişkenler için otokorelasyon ve değişen varyans sorunu incelenmiştir.

D. Tüm Serilerin Birlikte Durağanlık İncelemesi

Tablo 6' da serilerin birlikte durağanlığının incelendiği Lagrange Multiplier test (VEC Residual Serial Correlation LM Test) ve hata terimlerinin varyansının sabit (veya değişken) olma durumu için yapılan White değişen varyans sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6. Otokorelasyon-LM Test ve White Değişen Varyans Testi Sonuçları

Gecikme	LM-test	p	X ²	df	p
1	10,921	0,814	153,037	140	0,213

LM test istatistiğinde "seriler arasında otokorelasyon yoktur" yokluk hipotezi test edilmektedir. Tablo 6'ya göre LM-test istatistiğine ait p değerinin anlamlı olmadığı ($p > 0,05$), seriler arasında otokorelasyon yoktur hipotezinin reddedilmediği, diğer bir ifadeyle modeldeki değişkenlerin birlikte durağan olduğu ve modelde otokorelasyon sorunu olmadığı anlaşılmaktadır. White değişen varyans testinde elde edilen ki-kare istatistiğinin anlamlı olmadığı, modeldeki tüm değişkenlerin hata varyansının sabit olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 7'de VAR Granger nedensellik ve blok dışsallık Wald testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7. Kısa Dönemli İlişki Sonuçları

Bağımsız – Bağımlı Değişken	Lag	X ²	df	p	B	SH	t	p
DEMP → DGDP	1	3,223	1	0,073	52,035	28,982	1,795	0,075
DUNEMPR → DGDP	1	2,092	1	0,148	13,605	9,404	1,446	0,151
DGDPPC → DGDP	1	0,783	1	0,376	-6,221	7,029	-0,884	0,378
DGDP → DEMPRATE	1	0,504	1	0,477	-0,001	0,001	-0,710	0,479
DUNEMPR → DEMPRATE	1	0,223	1	0,636	-0,194	0,200	-0,973	0,332
DGDPPC → DEMPRATE	1	0,057	1	0,811	-0,011	0,048	-0,239	0,811
DGDP → DUNEMPR	1	1,215	1	0,270	-0,004	0,004	-1,102	0,273

DEMPRATE → DUNEMPR	1	0,154	1	0,694	-0,259	0,660	0,344	0,694
DGDPPC → DUNEMPR	1	0,388	1	0,533	0,099	0,160	0,623	0,535
DGDP → DGDPPC	1	0,373	1	0,539	0,003	0,005	0,613	0,541
DEMPRATE → DGDPPC	1	2,598	1	0,107	1,497	0,928	1,611	0,110
DUNEMPR → DGDPPC	1	0,738	1	0,390	0,259	0,301	0,859	0,392

Tablo 7’deki nedensellik ilişkisi incelendiğinde 0,05 düzeyinde nedensellik ilişkisinin olmadığı; yalnızca istihdam oranının (DEMP) ile GSYİH büyümesinin (DGDP) nedeni olduğu ($X^2=3,22$; $p<0,10$) ve VAR tahmin katsayıları incelendiğinde istihdam oranındaki artışın GSYİH büyümesini pozitif yönde ve anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir ($t=1,795$; $p<0,10$). İstihdamın artması bireylerin gelir elde etmesine neden olarak tüketimi artıracığından kısa dönemde büyümeye olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Diğer değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 8’de Vektör hata düzeltmeli (VECM) uzun dönemli ilişki sonuçları yer almaktadır.

Tablo 8. VECM Uzun Dönemli İlişki Sonuçları

Bağımsız – Bağımlı Değişken	VEC ¹	SH	t
DEMP → DGDP	48,311	21,145	2,284*
DUNEMPR → DGDP	-11,218	8,532	-1,314
DGDPPC → DGDP	3,938	5,530	0,712
DGDP → DEMPRATE	-0,001	0,001	-0,581
DUNEMPR → DEMPRATE	-0,034	0,082	-0,420
DGDPPC → DEMPRATE	-0,010	0,053	-0,187
DGDP → DUNEMPR	-0,008	0,004	-2,091*
DEMPRATE → DUNEMPR	-0,209	0,614	-0,341
DGDPPC → DUNEMPR	-0,035	0,161	-0,223
DGDP → DGDPPC	0,006	0,006	1,051
DEMPRATE → DGDPPC	1,461	0,926	1,577
DUNEMPR → DGDPPC	0,016	0,373	0,042

*: $p<0,05$

*** $p<0,01$

¹: Vektör Hata Düzeltme Parametresi

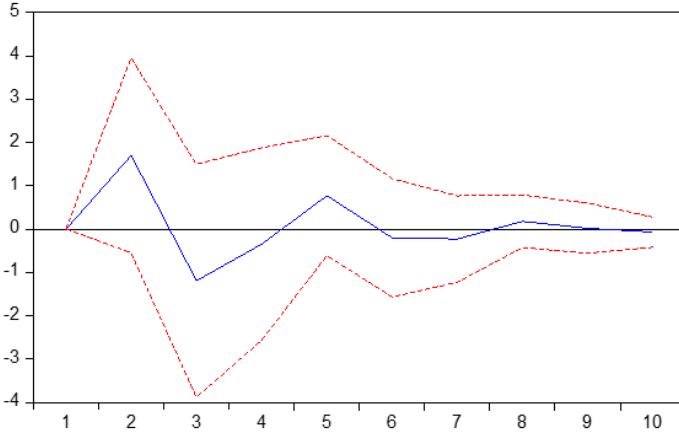
Hata düzeltme parametresi, değişkenlerin uzun dönem denge değerine ulaşmasını sağlamakta, modelin işlevselliğini kararlı hale getirmeye yaramaktadır. Sapmanın varlığı hata düzeltme terimi katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı olması durumunda ($p<0,05$) ortaya çıkmaktadır. Uzun dönem denge değerine doğru yaklaşma hızının göstergesi ise katsayının büyük olmasından anlaşılmaktadır. Hata düzeltme parametresinin istatistiksel açıdan anlamlı ($p<0,05$) ve negatif (-) olması durumunda, değişkenlerin denge değerine doğru hareketinin uzun dönemde gerçekleşeceği beklenmektedir. Hata düzeltme parametresinin katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak denge durumundan kısa dönemli sapmalar düzeltilecektir (Aksoy ve Topcu, 2013). Tablo 8’de hata düzeltme teriminin yalnızca DGDP-DUNEMPR arasında negatif olduğu ($VEC=-0,008$; $t=-2,09$; $p<0,05$) ve dengeden sapma oluştuğunda uzun vadede dengeye gelebileceğini göstermektedir.

Diğer istatistiksel anlamlı terimin DEMP-DGDP arasında olduğu ($VEC=48,31$; $t=2,28$; $p<0,05$) ancak pozitif değere sahip olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenler için hata düzeltme terimlerinin katsayılarının negatif çıkmaması hata düzeltme fonksiyonunun çalışmadığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu durum katsayısı pozitif olan değerlerin gittikçe dengeden uzaklaşabileceğine işaret etmektedir.

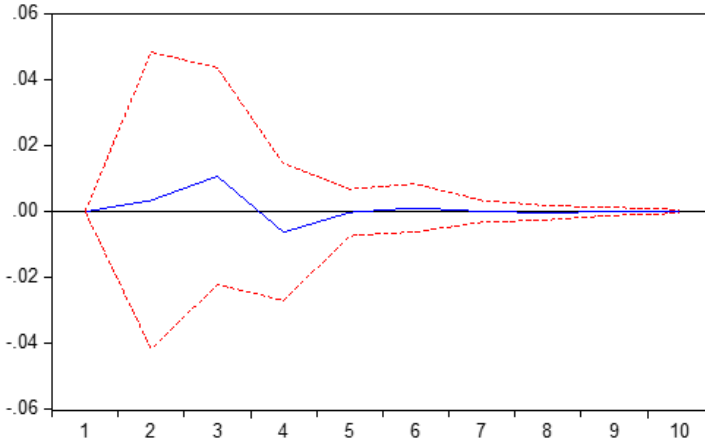
Grafik 1’de hata düzeltme parametresi negatif olan DGDP-DUNEMP değişken çiftleri arasındaki etki-tepki fonksiyonu (büyümeden işsizliğe doğru şoklar) gösterilmiştir.

Grafik 1. Etki-tepki grafiği (DEMP-DGDP)
Response of DGDP to Cholesky One S.D. DEMP Innovation

Grafik 1’deki etki-tepki fonksiyonu incelendiğinde ekonomik büyümenin istihdamdan gelen şoklara sürekli değişen (önce artan, sonra azalan, tekrar artan ...) tepki verdiği ve bu düzensizliğin onuncu döneme (veri periyodu yıllık olduğundan onuncu yıla) kadar devam ettiği görülmektedir. Tablo 8’deki bulgular birlikte değerlendirildiğinde istihdamdan büyümeye doğru gerçekleşen şokların uzun dönemli ilişki olmadığını göstermektedir.

Grafik 2. Etki-tepki grafiği (DGDP-DUNEMP)
Response of DUNEMP to Cholesky One S.D. DGDP Innovation

Grafik 2’deki etki-tepki fonksiyonu incelendiğinde Tablo 6’daki bulgularla birlikte değerlendirildiğinde işsizliğin ekonomik büyümeden gelen şoklara ikinci dönemde artış eğilimi gösteren, üçüncü dönemde azalış eğilimi gösterip, dördüncü dönemde tekrar artış eğilimi gösterdikten sonra beşinci dönemden itibaren dengeye ulaştığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle işsizlik ile ekonomi büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemli olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de istihdam, işsizlik, ekonomik büyüme ve kişi başına GSYH arasındaki ilişkiyi incelediğimiz çalışmada, eş bütünleşme ve nedensellik analizi kullanılarak değişkenler aralarındaki ilişkiler test edilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye ekonomisi için 1990-2022 dönemi arasındaki yıllık verilerle istihdam, işsizlik, ekonomik büyüme ve kişi başına GSYH değişkenleri analize tabi tutulmuştur.

Ekonomi alan yazınında istihdam, işsizlik ve ekonomik büyümeyi araştıran yerli ve yabancı pek çok çalışma bulunmaktadır. Ekonomistler arasında, ekonomik büyümenin istihdamı artıracacağı, işsizliği de azaltacağı yönünde genel kabul görmüş bir kanaat bulunmaktadır. Ancak teorik olarak istihdam ve işsizlik oranının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Literatürdeki çalışmaların bazılarında ekonomik büyüme ile istihdam arasında ya da ekonomik büyüme ile işsizlik arasında çift taraflı, bazılarında tek taraflı bir ilişkinin olduğu ya da herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı ortaya konulmuştur.

Alan yazınında önemli bir konu olan istihdam, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla veriler değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda ilk olarak istihdam, işsizlik ve ekonomik büyümeye ait serilerin durağanlık düzeyleri test edilmiştir. Birim kök içeren serilerin birinci dereceden farkları alınmıştır. Ardından Johansen analizinde uygun gecikme uzunluğunun tespiti için VAR modeli kurulmuştur. Durağan hale getirilen seriler uzun dönemli bir ilişkinin varlığının tespitinde Johansen testi ile sınanmıştır. Değişkenler arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin test edilebilmesi için değişkenlerin aynı dereceden bütünleşik ve durağan I(0) olmaları gerekmektedir. Veri analizinde doğal logaritması alınan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin durağanlığını test etmek amacıyla serilere ADF birim kök testi uygulanmıştır. Birim kök testi sonuçlarına göre LNEMP, LNUNEMP ve LNGDPPC değişkenlerinin düzeyinde durağan olmadıkları buna karşın değişkenlerin tamamının birinci farkları alındığında durağan oldukları tespit edilmiştir. Değişkenler arasında eş bütünleşme tespit edildiğinden eş bütünleşmenin varlığına dayalı VAR modelinin yapısal anlamda bir sorun içerip içermediğini tespit edebilmek üzere modele ait otokorelasyon ve varyans homojenliği/heterojenliği testleri yapılmıştır. Kısa ve uzun dönemli ilişkiler için VAR Granger nedensellik ve blok dışsallık Wald testi ve hata düzeltme (modeli kapsamında VECM) model testi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelendiğinde 0,05 düzeyinde nedensellik ilişkisinin olmadığı; yalnızca istihdam oranı (DEMP) ile GSYİH büyümesinin (DGDP) nedeni olduğu ($X^2=3,22$; $p<0,10$) ve VAR tahmin katsayıları incelendiğinde istihdam oranındaki artışın GSYİH büyümesini pozitif yönde ve anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir ($t=1,795$; $p<0,10$). İstihdamın artması bireylerin gelir elde etmesine neden olarak tüketimi artıracığından kısa dönemde büyümeye olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

Çalışmada; Türkiye’de 1990-2022 dönemi için istihdam, işsizlik, ekonomik büyüme ve kişi başına GSYH arasındaki ilişki incelenmiştir. Teorik olarak ekonomik büyüme ile istihdam arasında pozitif; işsizlik ile negatif bir

ilişkinin olduğu kabul edilse de yapılan analiz sonucunda kısa dönemde ekonomik büyüme ile istihdam arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, uzun dönemde ise değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Diğer değişkenler arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Bu çalışmanın bulguları, daha önce gerçekleştirilen Özdemir ve Yıldırım (2013)'ün çalışmalarından elde edilen bulgularla örtüşmektedir.

Bu çalışmada, istihdamdaki artışın kısa dönemde ekonomik büyümeyi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapısal kırılmaların dikkate alınmadığı bu modele, yapısal kırılmalar da ilave edilerek gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş MERDAN tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y. E., & Şentürk, M. (2014). İşsizlik-Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Journal of Yaşar University*, 9(34),5820- 5832.
- Akcan, A. T. (2018). İstihdam Oluşturmayan Büyümenin Türkiye Ekonomisinde Geçerliliği. *Journal of Business Research-Türk*, 10(2), 171-183
- Aksu, L. (2017). Türkiye’de İstihdam, Verimlilik ve İktisadi Büyüme İlişkilerinin Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 39-94.
- Aksoy, M., & Topcu, N. (2013). Altın ile hisse senedi ve enflasyon arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 59-78.
- Akyıldız, H. (2006). *Türkiye’de İstihdamın Analitik Dinamiği*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Alancıoğlu, Ö. G. E., & Utlı, S. (2012). İstihdam ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 189-206. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/10275/126072>
- Altınöz, N. (2019). *Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme İstihdam İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Yedi Eylül Üniversitesi, Bandırma.
- Altuntepe, N., & Tuğba, G. (2013). Türkiye’de İstihdam-Büyüme İlişkinin Analizi (1988-2011). *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), 73-84.
- Alancıoğlu E., & Utlı, S. (2012). İstihdam ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 189-206.
- Artan, S. (2008). Türkiye’de Enflasyon, Enflasyon Belirsizliği ve Büyüme. *International Journal of Economic and Administrative Studies Dergisi*. 1(1), 113-138.
- Aydın, A. (2022). Avrupa ülkelerinde kişi başına milli geliri etkileyen faktörlerin yatay kesit yöntemiyle analizi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 26-38.
- Bahar, O. (2006). Turizm sektörünün Türkiye’nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi: VAR analizi yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2), 137-150.
- Barışık, S., Çevik, E. İ., & Çevik N. (2010). Türkiye’de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, 159, 88-102.
- Biyase, M., & Bonga-Bonga, L. (2015). The Relationship between Growth and Employment in South Africa: Structural Vector Autoregressive Analysis. *Environmental Economics*, 6(2), 54-58
- Çelik, K. (2009). *Makro İktisada Giriş*, Trabzon: Murtahan Yayınevi.
- Condur, F., Erol, H., & Göçekli, S. G. B. (2016). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1065-1079.

- Chimobi, O. P., & Igwe, O. L. (2010). Financial innovations and the stability of money demand in Nigeria. *Banking and Finance Letters*, 2(1), 249-257
- Dinler, Z. (2003). İktisada Giriş, 9. baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Durmuş, S., & Akbulut, H. (2017). Türkiye Ekonomisinde İstihdam Yaratmayan Büyüme Sorunsalı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 91- 100.
- Ekin, N. (2003). Türkiye’de İşsizlik: İş Aramayan İşsizler – Kırsal Yoksullar – Kentsel Kayıtdışı Yapay İstihdamdakiler – Açık İşsizler. *Kamu-İş Dergisi*, 7, 2-21.
- Erol, H., & Özdemir, A. (2012), Ekonomik Kriz Dönemlerinde Türkiye’de Uygulanan İstihdam Politikalarının Etkinliği. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(2), 53-79.
- Ertuğrul, H. M., & Uçak, A. (2013). Ekonomik Büyüme İstihdam İlişkisi: Türkiye İçin Dinamik Bir Uygulama. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 661-675.
- Funlayo, O. E. (2013). The Impact of Economic Growth on Employment in Nigeria. *International Business and Management*, 6(1), 113-119.
- Göcen, S. (2017). Türkiye’nin 1990-2015 Dönemindeki Ekonomik Performansı Üzerine Bir Değerlendirme. *Marmara İktisat Dergisi*, 1(1), 61-76
- Gök, M. (2004). İşgücü Piyasası ve Kobiler, 1.Basım, Ankara: Roma Yayınları.
- Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegrating vectors. *J. Econ. Dyn. Control*, 52, 169-210.
- Kanca, O. C. (2012). Türkiye’de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 1- 18.
- Kara, M., & Duruel, M. (2005). Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratmama Sorunu. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, <http://www.iudergi.com.tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/251>
- Karagül, M. (2003). Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (5), 79-90
- Kaynak, M. (2005). *Kalkınma İktisadı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Korkmaz, S., & Yılğör, M. (2010). 2001 Krizinden Sonra Türkiye’de Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki. *Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, 8(14), 169-176.
- Köse, Z. (2016). Türkiye Ekonomisinde 2003-2014 Döneminde Ekonomik Büyüme İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 58-76.
- Kumaş, H. (2001). İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 1-431.
- Kreishan, M. F. (2011). Economic Growth and Unemployment: An Emprical Analysis. *journal of social sciences*, 7(2), 228-231.
- Leshoro, T. A. (2013). Does Economic Growth Lead Employment in South Africa? *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 5(6), 336-345.
- Meyer, D. F. (2017). An Analysis of the Short and Long-Run Effects of Economic Growth on Employment in South Africa. *International Journal of Economics and Finance Studies*, 9(1), 177-193.
- Murat, S., & Eser, B. Y. (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), 92-123.
- Muratoğlu, Y. (2011). Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *International Conference on Eurasian Economies* (pp.167-173). Session 2C: Çalışma Ekonomisi.
- Momete, D. (2007). Analysis Of The Relationship Between Employment And Economic Growth in Romania. *Fascicle of Management and Technological Engineering*. 11 (16), 2052-2057.
- Noor, M. Z., Mohamed, N. N., & Ghani, J. A. (2007). The Relationship Between Output and Unemployment İn Malaysia: Does Okun’s Law Exist? *International Journal Of Economics and Management*, 1(3), 337-344.
- Okun, A. M. (1962). Potential Gnp: Its Measurement and Significance. Proceedings of the Business and Economic Statistics Section of the American Statistical Association.
- Orhan, Z. O., & Seyfettin, E. (2008). *İktisada Giriş*, 3. Baskı, Ankara: Palme Yayıncılık, 605s.
- Özdemir B. K., & Yıldırım S. (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi: Özçıkırmalı Dalgacık Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (38), 97-116.

- Pamuk, Ş. (2007). Dünya’da ve Türkiye’de İktisadi Büyüme (1820-2005). *Türkiye Bilimler Akademisi Forumu TÜBA*, (49), 9-43.
- Sodıpe, O. A., & Ogunrinola, I. O. (2011). Employment and Economic Growth Nexus İn Nigeria. *International Journal Of Business and Social Science*, 2(11), 232-239.
- Temtope, L., & Leshora, A. (2013). Does Economic Growth Lead Employment in South Africa?, *Journal of Economic and Behavioral Studies*, 5 (6), 336- 345.
- Timur C., & Doğan Z. (2015). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi Jobless Growth: Analysis of Turkey. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 231-247.
- Turan, G. (2015). *Türkiye’de Büyüme ve İşsizlik*. *Çimento İşveren Dergisi*, 29(4), 10-17.
- Ulga, E. (2022). *Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Yapısı ve İstihdam Etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Uysal, D., & Alptekin, V. (2009). Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Var Modeli Yardımıyla Sınanması (1980 – 2007). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 69-78.
- Ünsal, E. M. (2003). *Makro İktisat*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- World Bank (2022). Data Bank, “Çevrimiçi”
<https://databank.org/data/reports.aspx?source=2&country=TUR> (Erişim Tarihi 22.05.2023).
- Walterkirshen E. (1999). The eelationship between growth, employment and unemployment in EU. *Austrian Institute of Economic Research*, 1-9.
- Yazıcı, H. U. (2018). *Türkiye’de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Yılmaz, Ö. G. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasında Nedensellik İlişkisi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Dergisi*, 2, 11-29.

SUMMARY

Economic growth and employment have an important place among the success indicators of country economies. These two variables are among the indispensable factors affecting the economic policies of many countries, especially developed countries and developing countries. Economic growth in a country occurs by using idle economic resources that are below the full employment level more efficiently and by replacing old resources with new ones. There is a general consensus among economists that economic growth will increase employment. However, in recent years, results contrary to this idea have been obtained in practice, and it is noteworthy that in some countries, while growth increases on the one hand, employment decreases on the other. This process, called the phenomenon of growth without employment, has become one of the most important issues that economists have focused on in recent years. In this period where there is growth without employment, unemployment rates generally increase.

In addition to economic growth and employment in country economies, another important element that must be addressed together is unemployment. The unemployment variable should also be taken into account in the evaluations to be made so that the analysis is not limited. The general outlook in labor markets is that economic growth increases employment and will reduce unemployment. In the growth process that does not create employment, unemployment rates increase in parallel with economic growth. This integrated relationship between economic growth, employment and unemployment makes it necessary to examine these variables together. In addition to these variables, the GDP per capita variable can

be used as another criterion or reference for the economic development of countries. For all these reasons, this study; It was prepared by relating the concepts of economic growth, employment, unemployment and GDP per capita.

When we look at the course of economic growth in Turkey, there have been significant vulnerabilities in certain periods and as a result, stable growth has not been achieved. After the decisions of January 24, 1980, Türkiye was exposed to a banking and financial crisis. Later, the crises of November 2000 and February 2001 occurred, and serious problems in economic growth were experienced after each crisis. After 2002, an upward trend in economic growth was observed, but this situation was interrupted by the 2009 global crisis, followed by a contraction in the economy. Since 2010, the economy has entered a growth trend again. It has been observed that there has been a significant increase in the unemployment rate since the 1990s and this situation has continued to increase until today.

In the study; The relationship between employment, unemployment, economic growth and GDP per capita in Turkey for the period 1990-2022 was examined. For this purpose, "Johansen Co-Integration Test" and "Granger Causality Analysis" were applied to examine the relationship between economic growth, employment and unemployment for the period 1990-2022 in Turkey

Theoretically, there is a positive relationship between economic growth and employment; Although it is accepted that there is a negative relationship with unemployment, as a result of the analysis, it was determined that there is a positive relationship between economic growth and employment in the short term, and that there is no relationship between the variables in the long term. No causal relationship was found between other variables.

Considering the studies put forward in the past; It is noteworthy that there is a lack of studies that reveal the relationship between employment, unemployment, economic growth and GDP per capita for Turkey. What makes this study different from similar ones is that it includes not only employment, unemployment and economic growth variables but also GDP per capita variable in the model. This study aimed to address this gap in the literature.